

Kvalitatív módszertani innovációk és a tudományos gyakorlat

Szerkesztői előszó

Folyóiratunk ezen számának kettős célja van. Egyrészt olyan módszertani írásokat tartalmaz, amelyek segítséget nyújthatnak olyan graduális vagy posztgraduális hallgatóknak, akik úgy döntenek, hogy egy új, a megszokott társadalomkutatási módszerektől eltérő módszert használnak kutatásaikhoz. Másrészt a szám kifejezetten olyan írásoknak kíván helyet biztosítani, amelyeket bizonyos értelemben módszertani innovációnak tekinthetünk.

Persze ezen a ponton azonnal felmerül a kérdés, hogy mit is tekinthetünk módszertani innovációnak a kvalitatív „térfélen”.³ Az ezzel kapcsolatos tudományos diskurzus meglehetősen tanulságos, ugyanis a megjelent tanulmányok jelentős része (Wiles–Crow–Pain 2011; Travers 2009; Taylor–Coffey 2008) igen kritikus magával a módszertani innováció fogalmával és a tudományos gyakorlatban elterjedt használatával. A következő részekben áttekintjük, milyen okok állhatnak az innováció kifejezés elterjedt használata mögött, majd bemutatjuk, hogy milyen módon használják a kutatók az innováció fogalmát a kvalitatív kutatásokkal kapcsolatban. Ezután – építve az innovációs irodalomra – egy saját definíciót fogalmazunk meg, amely bemutatja, hogy a módszertani innováció milyen formáit különböztetjük meg mi, milyen példákat látunk rá a társadalomtudományok területén, illetve milyen példákkal szolgálnak az e folyóiratszámunkban szereplő írások.

Az újdonság hajszolása és a kvalitatív fogkefe

Taylor és Coffey (2008) a módszertani innováció igénye mögött két jelenséget vélnek felfedezni. Egyrészt azt, hogy társadalmi-gazdasági világunk egyre inkább adatokra épül, és folyamatosan adatokat termel. A kutatóknak tehát egyre gazdagabb, összetet-

---

1 Tudományos főmunkatárs, Budapesti Gazdasági Egyetem; egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem. Elérhetőség: kiraly.gabor@uni-bge.hu.

2 Tudományos munkatárs, Budapesti Gazdasági Egyetem. Elérhetőség: gering.zsuzsannamargit@uni-bge.hu.

3 Ha az olvasó részletesebben is érdeklődik nem hagyományos kvalitatív módszertani eljárások iránt, akkor érdemes forgatnia többek között Horváth Dóra és Mitev Ariel (2015) könyvét is, amely részletes áttekintést ad az alternatív kvalitatív kutatásokról.

tebb és kiterjedtebb adatállomány áll rendelkezésükre, hogy társadalmi világunkat leírják és értelmezzék. Módszertani innovációra pedig azért van szükség, hogy a kutatók egyre jobb adatbázisokhoz férjenek hozzá, egyre fejlettebb módszertani technikákat, stratégiákat és eszközöket alkalmazzanak mind az adatgyűjtés, mind az adatelemzés során. Másrészt az innováció a túlélés kérdéseként jelenik meg. Nem csupán arról van tehát szó, hogy a kutatók új tudást termeljenek, hanem hogy az akadémiai világ következő generációi is képesek legyenek ezt a tudást meg-, illetve újratermelni. A módszerek és adatstruktúrák fejlesztése így összekapcsolódik ezeknek a fejlesztéseknek az oktatásával és új kutatók képzésével (Taylor–Coffey 2008: 7).

Travers (2009) viszont meglehetősen szkeptikus, hogy a tényleges tudományos gyakorlatban a módszertani innováció kifejezés mögött valódi fejlesztések lennének. Napjainkban ugyanis szerinte az a jellemző, hogy a tudományos folyóiratokban publikáló szerzők jelentős része indokolatlanul jelöli a kutatását – és ezen belül a módszertanát – formabontónak és innovatívnak. Ehhez jön még az a „felülről érkező” nyomás, hogy kutatási ösztöndíjakat, támogatásokat – főleg a nemzetközi szinten – csak olyan pályázatokkal lehet nyerni, amelyek kellően újszerűnek és innovatívnak vannak beállítva. A szerző szerint mind a tudományos szerzők „dicsekvése”, mind a támogató szervezetek elvárásai arra vezethetők vissza, hogy a jelenlegi tudományos környezetben a módszertani innováció folyamatos kényszerként jelenik meg. Travers ennek a folyamatos megújulási igénynek a leírására Marx és Engels gondolatait idézi:

A burzsoá korszakot minden előbbi korszaktól a termelés folytonos átalakítása, az összes társadalmi állapotok szakadatlan megrendítése, az örökös bizonytalanság és mozgás különbözteti meg (Marx–Engels 1848, idézi Travers 2009: 162).

Érdeemes tehát figyelembe venni, hogy korunkban a tudomány is ebben a sajátos társadalmi-politikai környezetben létezik, amelyet a folyamatos megújulás, az újdonság utáni szüntelen hajsza jellemez (Travers 2009). Más szavakkal: az innováció kifejezés nem önmagában, hanem egy jelentési térben értelmezhető. A kutatók arra használják fel a kifejezést, hogy saját tevékenységüket legitimálják vele, és növeljék munkájuk értékét. Sőt Travers szerint az ’új’, ’innovatív’ kifejezések egyes szövegekben látszólag nem rendelkeznek semmilyen tartalommal. Nincs nagy különbség aközött, ahogyan egy marketinges használ csábító jelzőket, hogy megnövelje egy termék értékét, és ahogyan egyes szerzők használják ezeket a szavakat (Travers 2009: 161–162).

Ezekre a gondolatokra rímelnek azok az eredmények, amelyeket Wiles és szerzőtársai (2011) egy szakirodalmi áttekintés során kaptak. A 2000-es években (2000–2009)

57 olyan tanulmányt dolgoztak fel, amelyek azt állították, hogy valamilyen kvalitatív módszertani innovációt használtak a kutatásuk során. Wilesék azonban a cikkekben elég kevés „valóban” új innovációt, új módszertani design-t találtak; a legtöbb esetben a kutatók valamilyen más, már létező módszer adaptációját és/vagy más tudományterületről (általában a bölcsészettudománytól) átvett módszer alkalmazását nevezték innovációnak. Szerintük a módszertani megújulással kapcsolatos túlzott egyéni állítások hosszú távon kifejezetten károsak lehetnek a kvalitatív társadalomtudomány egésze számára (Wiles–Crow–Pain 2011).

Wiles és szerzőtársai (2011) szakirodalmi áttekintéséhez hasonlóan Travers (2009) is megvizsgálta, hogy a szakma mit ért a ’kvalitatív módszertani innováció’ kifejezésen. Ő nem tanulmányokban, hanem kvalitatív módszertani könyvekben keresett rá a kifejezésre. Azt találta, hogy a szerzők leginkább azt értik innováción, ha egy már létező módszertant egy új témával kapcsolatban vagy területen alkalmaznak. De innovációnak tekintik a kvalitatív kutatások – a kutató szerepére jobban reflektáló – szemléletét is. Az is gyakori, hogy innovációnak minősítenek egy már létező módszertant – mintha csak egy újra felfedezett divatról beszélnénk. A kifejezés ilyen jellegű használati módjaival kapcsolatban, Wilesékhoz hasonlóan (Wiles–Crow–Pain 2011), Travers is meglehetősen kritikus (Travers 2009: 166–169).

Miközben az innováció jelentése a fenti folyamatok miatt erősen inflálódott, Taylor és Coffey (2008) arra hívják fel a figyelmet, hogy az innováció alapvetően nem egyéni, hanem társas folyamat. Hogy mi számít innovációnak, azt a fejlesztés különböző érintettjei – vagy Pinch és Bijker (2005) releváns társadalmi csoportjai (a teljesség igénye nélkül: a fejlesztők, a fejlesztés felhasználói, valamint azok, akik a fejlesztés eredményeiből részesülnek) – mind eltérően láthatják (Taylor–Coffey 2008: 9). Ha tehát a módszertani fejlesztések esetében abból indulunk ki, hogy az az innováció, amit a kutató annak tart, akkor könnyen abban a helyzetben találhatjuk magunkat, amit Ariely (egyébként eredetileg a tudományos elméletekkel kapcsolatban) „fogkefejelenségként” jellemez (Ariely 2014). A fogkefejelenség esetünkben azt jelentené, hogy mindenki a saját módszertani innovációját használja, és senki nem szeretné a másét használni.

Innovációs típusok a kvalitatív módszertanokban

Érdemes azonban kiemelni, hogy amikor a fenti szerzők (Wiles–Crow–Pain 2011; Travers 2009; Taylor–Coffey 2008) kvalitatív módszertani innovációkról értekeznek, nem támaszkodnak az innovációval kapcsolatos irodalomban fellelhető különböző

tipológiákra. Ugyanis közel sem csupán azt nevezik innovációnak, amikor valami teljesen új jön létre, vagyis amikor a kutatók kidolgoznak egy addig nem létező módszert. Innovációs szakemberek gyakran tesznek különbséget például radikális és inkrementális innováció között (Dewar–Dutton 1986). Míg a radikális innováció valamilyen az eddigiektől eltérő kutatási design, eljárás vagy technika kidolgozása, addig az inkrementális innováció a meglévő kutatási eszközök továbbfejlesztését, finomhangolását és új területekre való adaptációját jelentené ebben az esetben. Kérdés, hogy a fenti szerzők (Wiles–Crow–Pain 2011; Travers 2009) nem túlzottan szigorúak-e, amikor csupán a radikális módszertani innovációt tekintik tényleges innovációnak.

Ennek a módszertani blokknak a szerkesztői jóval megengedőbbek az innováció fogalmával szemben, és a schumpeteri innovációs hagyománnyal értenek egyet (Rimler 1998). Azáltal, hogy Schumpeter a vállalkozói tevékenységet helyezte elemzésének középpontjába, az innováció nem úgy jelenik meg nála, mint valamilyen gyökeresen új dolog kifejlesztése, a semmiből történő „feltalálása”, hanem mint már meglévő elemek új kombinációjának létrehozása (Roóz–Heidrich 2010).⁴

Ez az új kombinációk létrejöttére fókuszáló szemlélet kifejezetten jogosnak tűnik a társadalomtudományos módszertanok esetében, hiszen viszonylag ritka az az eset, hogy a kutatók egy teljesen új módszert dolgoznának ki egy adott probléma megismeréséhez és megértéséhez. Sokkal inkább jellemző, hogy módszertani fejlesztések már létező módszerek új területen vagy új típusú adatokkal kapcsolatos alkalmazásából, egyes módszerek kombinációjaként vagy különböző módszerek gyűjtési és elemzési technikáinak kombinációjából jönnek létre. Érdemes megjegyezni, hogy Schumpeter szemlélete erősen piac- és termelésalapú (Schumpeter 1939: 84), és alapvetően ez határozza meg a lehetséges kombinációkkal kapcsolatos tipológiáját is (ld. a 4. lábjegyzetet). Mindazonáltal a tudományos tevékenységgel kapcsolatban is beszélhetünk átvitt értelemben nyersanyagokról, szervezetről, termékekről. Schumpeter nyomán tehát a módszertani innovációkkal kapcsolatban a következő tipológiát ajánlhatjuk fel:

1. új adatgyűjtési technikák vagy eljárások bevezetése;
2. új adatelemzési eljárások és/vagy megközelítések kidolgozása, amelyek az adatok más értelmezését teszik lehetővé;

4 Új kombinációk ötféle formában jöhetnek létre a vállalkozói tevékenység által: „1. javaknak vagy egyes javak új minőségének az előállítása; 2. új termelési, illetve kereskedelmi eljárások bevezetése; 3. új elhelyezési lehetőség, vagyis olyan piac megnyitása, ahová még a termékek nem voltak bevezetve; 4. nyersanyagok, félkész termékek új beszerzési piacainak megszerzése; 5. új szervezet létrehozása vagy megszüntetése (Rimler 1998: 360–361).

3. más tudományterületeken alkalmazott módszerek átvétele és alkalmazása egy új területen és/vagy új témával kapcsolatban;
4. már létező adatgyűjtési és adatelemzési technikák új kombinációjának létrehozása;
5. új adatok, adatstruktúrák, tartalmak bevonása tudományos vizsgálódások körébe;
6. új tudományos együttműködési formák kidolgozása kutatók között és/vagy a kutatók és a kutatás érintettjei között.

A fenti tipológia természetesen nem lehet teljes; elképzelhető, sőt valószínű, hogy létezik olyan módszertani innováció, amelyet nem fednek le ezek a típusok. Másrészt azt is érdemes hangsúlyozni, hogy ezek a kategóriák nem kizáró jellegűek; inkább az a jellemző, hogy részben átfednek egymással. Például az egyik területen zajló módszertani innováció más újításokat is maga után von, hiszen új típusú adatok megváltoztat(hat)ják az adatgyűjtési és adatelemzési módszereket is. Továbbá a különböző kutatási eljárások több kategóriába is tartozhatnak, ahogy azt jelen *Prosperitas*-szám írásai is példázzák.

Az alábbiakban röviden reflektálunk ezekre a típusokra, és ahol ez releváns, a szerkesztett blokkban található tanulmányokra.

1. Új adatgyűjtési technikák vagy eljárások bevezetése

Ez a fajta fejlesztés az, amelyet Wiles és szerzőtársai „valódi” innovációnak neveznek, vagyis itt egy ténylegesen új módszertani design, technika vagy eljárás kidolgozásáról van szó. Ahogyan ezt már említettük, a kvalitatív társadalomtudományi tanulmányokban fellelhető összes „önjelölt” innovációs tevékenységnek ez a típus csupán egy kis részét fedi le (Wiles–Crow–Pain 2011).

Példaként említhetjük azokat a fényképeket, amelyeket maguk a kutatás résztvevői készítenek mobiltelefonnal valamilyen tevékenységükről. Maga a fényképkészítés, mint adatgyűjtési technika nem új (Holm 2008), ahogyan az sem, hogy maguk az alanyok készítenek képeket a saját életükről (Erdner–Magnusson 2011) és életkörülményeikről (Wang–Cash–Powers 2000). Az viszont új adatgyűjtésnek tekinthető, hogy a kutatás résztvevőinél folyamatosan jelen van egy olyan eszköz, amely könnyen hordozható, digitálisan rögzít képeket, és a rögzített képekkel könnyen összekapcsolhatók egyéb adatok (fotó helye, ideje, alany érzelmi állapota stb.), valamint azonnal megoszthatók a kutatókkal (Poynter–Williams–York 2014).

2. Új adatelemzési eljárások és/vagy megközelítések kidolgozása, amelyek az adatok más értelmezését teszik lehetővé

Számos példát említhetnénk a különböző adatelemzési eljárásokra, de talán a „cselekvő hálózat” elmélete a legszemléletesebb (*Actor-Network-Theory: ANT*) példa. Az irányzat elsődlegesen tudósok és fejlesztőmérnökök tevékenységét igyekszik feltárni és megérteni abból a szempontból, hogy miként hoznak létre és tartanak egyben hálózatokat különböző heterogén (társadalmi, technológiai, tudományos, természeti stb.) elemekből (Callon–Law 1997). Ennek elősegítésére az ANT számos módszertani ajánlást ad a kutatóknak arra vonatkozóan, hogyan is járjanak el a kutatás során. (Legismertebb talán a „kövesd a cselekvőt” ajánlásuk.) Ahogy azonban Bowden (1995) rámutatott, ezek az ajánlások elsősorban nem az adatgyűjtésre vonatkoznak – amelyek a legtöbb esetben hagyományos módszerek felhasználásával zajlottak az ANT-kutatásokban –, hanem arra, hogy milyen módon, milyen értelmezési szemlélettel közelíti meg a kutató az adatokat. Egy ANT-alapú adatelemzés más eljárásokhoz képest sokkal nagyobb súlyt fektet a nem emberi elemek (technológiák, épületek, baktériumok, tudományos adatok stb.) hatására és a különböző természetű elemek közötti kapcsolatokra.

3. Más tudományterületeken alkalmazott módszerek átvétele és alkalmazása egy új területen és/vagy új témával kapcsolatban

Értelmezésünk szerint tipikus inkrementális innovációnak tekinthető egy kidolgozott módszertani eljárás más tudományterületen való alkalmazása. Ezek közül az egyik a tipikusan írott szövegek elemzésére kidolgozott tartalomelemzés (*content analysis*) alkalmazása vizuális tartalmak vizsgálatára. Ahogy Gillian Rose (2016) módszertani könyvében bemutatja, a nyelvészek és szövegelemzők által kidolgozott tartalomelemzési eljárás és módszertani keretrendszer (Krippendorff 2013; Neuendorf 2002) nagyszerűen alkalmazható vizuális médiatartalmak, például képek vizsgálatára is, hiszen lehetőséget ad nagy mennyiségű adat feldolgozására és rejtett mintázataik feltárására. A tartalomelemzés vizuális tartalmakra való alkalmazásának egy továbbfejlesztett változata pedig kimondottan digitális képek elemzését célozza, amikor automatizált számítógépes programmal digitális elemek extrém mennyiségét dolgozza fel kvantitatív módon. Ez az eljárás a Lev Manovich nevéhez fűződő kulturális elemzés (Manovich 2009, 2013).

Egy adott módszertan különböző tudományterületeken való alkalmazására további példa a természetes megfigyelés. Ahogyan azt a jelen folyóirat-számban Keszei Barbara és szerzőtársai megjegyzik, a természetes megfigyelés módszerét nemcsak az antropológiá-

ban, hanem az ergonómia, a marketing, a szociológia vagy épp a pszichológia területén egyaránt alkalmazzák. Ezek a különböző alkalmazások azonban az adott tudományterület sajátos kérdésfeltevései, elméleti kiindulópontjai révén más-más típusú adatgyűjtéshez és -elemzéshez vezetnek, annak ellenére, hogy a módszertan első látásra azonosnak tűnik.

4. Már létező adatgyűjtési és adatelemzési technikák új kombinációjának létrehozása

Már létező és bevett módszertani technikák új kombinációinak legismertebb példája az utóbbi évtizedekben egyre népszerűbb, már saját folyóirattal is rendelkező, kevert módszertani iskola (*mixed methods*). Ez a megközelítés azon alapul, hogy a kvantitatív és a kvalitatív adatelemzési módszerek nem zárják ki egymást, azaz egy kutatáson belül együttesen is alkalmazhatók, ha keverésük hozzájárul a kutatási terület jobb megértéséhez, a kutatási kérdés alaposabb megválaszolásához (Creswell–Clark–Plano 2011; Tashakkori–Teddlie 2003; Király et al. 2014). Ezek a különböző új kevert módszertani dizájnok jól ismert és sokat használt kvantitatív és kvalitatív módszereket kapcsolnak össze (például kvalitatív interjúzást nagymintás kérdőívezéssel). Különbségük abban áll, hogy milyen módon, milyen időzítéssel és milyen hangsúllyal kerül sor a módszerek keverésére (Creswell 2009). Egy ilyen kvantitatív-kvalitatív kevert szemléletű kutatási eljárásra hoz példát Miskolczi Péter és szerzőtársai e számban olvasható írása is. A szerzők kutatásukban a hagyományos szociodemográfiai és a szubjektív jóllétre vonatkozó adatok kvantitatív elemzését és gondolattérképek kvantitatív és kvalitatív elemzését kapcsolták össze, hogy képet kaphassanak többek között a szociológiaoktatás hatásairól, valamint ennek kapcsolatáról a hallgatók személyes jellemzőivel és tanulmányi eredményeivel.

Egy további példa a már létező adatgyűjtési technikák kombinációjából létrejövő újszerű és innovatív kutatási technikákra a jövőszemléletű részvételi kutatásokban az úgynevezett backcasting megközelítés (Quist–Vergragt 2006). Ez a módszertani szemlélet nem az alkalmazott adatgyűjtési technikáiban innovatív (bár itt is alkothat újat), hanem abban, ahogyan a jövővel kapcsolatos elképzelések kutatására tekint. Ugyanis a megszokott úgynevezett előrejelző (*forecasting*) felfogással szemben célja nem az, hogy a jelenből próbáljon lehetőségeket feltérképezni a jövőre vonatkozóan, hanem az ideális jövőt elképzelve, azt elérendő normatív célként kitűzve tárja fel, hogy mi szükséges ahhoz, hogy elérjük a vágyott jövőbeli állapotot (Köves 2014; Robinson et al. 2011). Ennek az új módszertani szemléletnek a tényleges megvalósításához azonban a legtöbb esetben már létező részvételi módszerek speciális kombinációját alkalmazzák a kutatók, ahogy ezt az alábbiakban Köves Alexandra is szemlélteti a fenntartható foglalkoztatás témájában végzett kutatás bemutatásakor.

5. Új adatok, adatstruktúrák, tartalmak bevonása tudományos vizsgálódások körébe

A különböző módszerek tudományterületek közötti mozgása révén több esetben új típusú adatokat is beemelnek a vizsgálat fókuszába (lásd például a tartalomelemzésen belül a digitális tartalmak feldolgozását célzó kulturális elemzés módszerét a 3. pontban). De sok esetben maguk az adatok új típusúak, és elemzésük ezért igényel új szemléletet akár régi módszerek alkalmazása esetén is. Erre a webtartalom-elemzést említhetjük példaként, amely a tartalomelemzés módszerét annak akár tipikus adatára, a szövegek elemzésére használva számos módszertani újítást és döntést igényel a kutatótól, mivel a digitális tartalmak másként működnek, mint a „régí” típusú nyomtatott szövegek (Herring 2010; McMillan 2000; Weare–Lin 2000). Például a hiperlinkek révén nincsenek olyan egyértelmű határaik, mint egy nyomtatott újságcikknek, vagy éppen nehéz megállapítani a szerzőjüket vagy a létrejöttük időpontját (Géring 2014). Egy másik érdekes példa a digitális tartalmak kutatásakor a digitális identitás vizsgálata, amely teljesen más típusú adatok feldolgozását igényli (például facebook-bejegyzések, fotók, like-jelek stb.), mint egy hagyományos módszertan, ami például önéletrajzokat vagy életútinterjúkat dolgoz fel (Mendelson–Papacharissi 2010).

Hasonlóképpen nem tipikus adatgyűjtési terepen dolgoznak a gyerekeket vizsgáló kutatások, hiszen a 18 év alattiak legtöbbször nem alanyai a társadalomtudományi vizsgálatoknak. Ennek több oka is van, melyek közül az egyik legfontosabb az etikai kérdések vetülete, amely témát Kutrováczi Kitti járja körbe alaposan a kötetben szereplő írásában. Az elemzésben Kutrováczi nemcsak a kamaszokkal való kutatás etikai szempontjait mutatja be, hanem egy konkrét kutatáson keresztül példákat is hoz a felmerült problémák lehetséges kezelésére. A kutatás a szülők és a kamasz gyerekek együtt töltött idejének vizsgálatát célozza, azon belül is az idő érzékelését és értékelését, valamint azt elemzi, milyen hatással van minderre az új technikai eszközök megjelenése. Szintén gyerekeket vizsgált Keszei Barbara a munkatársaival, amikor integrált nevelést folytató óvodai csoportokban elemezték az interakciókat és a térhasználatot. Ezek az írások arra is rámutatnak, hogy milyen nehézségeket jelent a nem tipikus kutatási alanyokkal folytatott munka, és erre milyen megoldási javaslatokkal éltek a szerzők.

Új típusú adatgyűjtésnek tekinthető továbbá Miskolczi és szerzőtársai jelen számban szereplő kutatása is. A szerzők ugyanis hallgatóik szociológiával kapcsolatos tudásának mérésére nem tesztek vagy interjúkat használtak, hanem a hallgatók által készített gondolattérképeket elemezték, és többek között ezek képezték kutatásukban az elemzendő adatokat.

6. Új tudományos együttműködési formák kidolgozása kutatók között és/vagy a kutatók és a kutatás érintettjei között

A tipológiában a tudományos módszertani újítások utolsó típusa az új együttműködési formákkal kapcsolatos. Ezeknek több változatuk is lehet – jelen esetben két formát emelnénk ki: új együttműködést a kutatók között, valamint az együttműködést a kutatók és a kutatás érintettjei között. A kutatók közötti új együttműködési formára a kvalitatív társadalomtudományban a Wodak-féle diskurzustörténeti iskola lehet szemléletes példa (Wodak 2001, 2003 [1996]; Géring 2008). Ez a diskurzuselemzési irányzat nagy súlyt fektet arra, hogy ne csak az elemezni kívánt szöveget vizsgálja, hanem a szövegtörzset történeti és társadalmi kontextusát is feltárja. Mindez a kutatási gyakorlatban ideális esetben azt jelenti, hogy egy adott projektben számos tudományág képviselői (nyelvészek, szociológusok, történészek, jogászok) dolgoznak együtt, hogy a kontextus hatását meg tudják ragadni, és a szöveg különböző nyelvi rétegeit fel tudják fejteni.

A kutatók és a kutatás érintettjei közötti együttműködésre leginkább a részvételi kutatási paradigmán belül találhatunk példákat. Ebben a kutatási irányzatban a kutatók külön ügyelnek arra, hogy a kutatás érintettjeit bevonják a kutatás különböző fázisaiba (tervezés, adatgyűjtés, adatelemzés). Érdeemes megjegyezni, hogy a különböző részvételi módszertanok – és természetesen maguk a kutatók – eltérhetnek egymástól abban a tekintetben, hogy az érintettek milyen szintű bevonását tartják ideálisnak – például, hogy csak egy kutatási szakaszban dolgoznak együtt a kutatók és az érintettek, vagy hogy teljesen el is tűnik a határ, és az érintettek maguk is kutatóvá válnak a folyamatban. Az viszont közösnek tekinthető ezekben a kutatásokban, hogy megszűnik a tudományos kutatásban jellemző éles szembenállás a kutató és alanya között, és ideális esetben partneri viszony alakul ki közöttük.

Az ilyen kutatók és kutatók közötti partneri együttműködésre ad példát Csillag Sára írása a kötetben, aki egy kooperatív akciókutatási projekt részleteit mutatja be. Ez a kooperatív akciókutatás arra irányult, hogy emberi erőforrások szakos MA-hallgatók körében azonosítsa és „feloldja” a megváltozott munkaképességűek foglalkoztatásához kapcsolódó sztereotípiákat. A projekt során a bevont hallgatókat nem kutatási alanyokként, hanem kutatótársakként kezelték a kutatók, akikkel a kutatás minden fázisában egyenrangú felekként dolgoztak együtt.

Az érintettek bevonására, tudásuk mozgósítására épít a kötetben a részvételi backcasting kutatást bemutató írás is. Ebben az elemzésben Köves Alexandra végigvezeti az olvasót mindazokon a részvételi módszertanokon, amelyek kombinációja a backcasting

szemléletével kiegészülve (lásd 4. pont) egy speciális módszertani keretet ad a fenntartható foglalkoztatásban érintettek megszólítására, tudásuk mozgósítására.

Hivatkozások

- Ariely, D. (2014). *Zseniálisan irracionális. Az ésszerűtlenség nem várt előnyei*. Budapest: HVG.
- Bowden, G. (1995). Coming of age in STS: Some methodological musings. In Jasanoff, S. – Markle, G. E. – Peterson, J. C. – Pinch, T. (eds.): *Handbook of Science and Technology Studies*. Thousand Oaks: Sage Publications, 64–79.
- Callon, M. – Law, J. (1997). After the individual in society: Lessons on collectivity from science, technology and society. *Canadian Journal of Sociology/Cahiers canadiens de sociologie*, 22(2), 165–182.
- Creswell, J. W. (2009). *Research Design. Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Creswell, J. W. – Clark, V. – Plano, L. (2011). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Dewar, R. D. – Dutton, J. E. (1986). The adoption of radical and incremental innovations: An empirical analysis. *Management Science*, 32(11), 1422–1433.
- Erdner, A. – Magnusson, A. (2011). Photography as a method of data collection: Helping people with long-term mental illness to convey their life world. *Perspectives in Psychiatric Care*, 47(3), 145–150.
- Géring Zs. (2008). Ruth Wodak és a diskurzustörténeti iskola. In Némédi D. (szerk.): *Modern szociológiai paradigmák*. Budapest: Napvilág Kiadó, 428–457.
- Géring Zs. (2014). Tartalomelemzés: a virtuális és a 'valós' világ határán. Egy vállalati honlapelemzés bemutatása. *Kultúra és Közösség*, 5(1), 9–24; <http://www.kulturaeskozosseg.hu/pdf/2014/1/03.pdf>.
- Herring, S. C. (2010). Web content analysis: Expanding the paradigm. In Hunsinger, J. – Allen, M. – Klasttrup, L. (eds.): *The International Handbook of Internet Research*. Dordrecht: Springer Verlag, 233–249. (Elérhető online: <https://www.sfu.ca/cmns/courses/2012/801/1-Readings/Herring%20WebCA%202009.pdf>, oldalszámok az internetes verzió alapján).
- Holm, G. (2008). Photography as a performance. *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research*, 9(2); <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/394/857>.

- Horváth D. – Mitev A. (2015). *Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv*. Budapest: Alinea Kiadó.
- Király G. – Dén-Nagy I. – Géring Zs. – Nagy B. (2014). Kevert módszertani megközelítések. Elméleti és módszertani alapok. *Kultúra és Közösség*, 45(2), 95–104.
- Köves A. (2014). Back from the future. Defining sustainable employment through backcasting. PhD-értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástani Doktori Iskola.
- Krippendorff, K. (2013). *Content Analysis. An Introduction to its Methodology*. (Third Edition.) Thousand Oaks: Sage Publications.
- Manovich, L. (2009). Cultural analytics: Visualizing cultural patterns in the era of “More Media”. *DOMUS, March*; http://manovich.net/content/04-projects/063-cultural-analytics-visualizing-cultural-patterns/60_article_2009.pdf.
- Manovich, L. (2013). Media visualization: Visual techniques for exploring large media collections. In Gates, K. (ed.): *The International Encyclopedia of Media Studies, VI: Media Studies Futures*. Oxford: Blackwell. doi: 10.1002/9781444361506.wbiems144. (Letöltve: 2016. 08. 22-én a következő honlapcímről: http://softwarestudies.com/cultural_analytics/Manovich.Media_Visualization.web.2012.v2.doc.)
- Marx, K. – Engels, F. (1848). *Kommunista kiáltvány*. (Elérve 2016. 08. 22-én a következő honlapcímről: phil.elte.hu/institute/files/jegyzet/fl5/kialtvany.doc.)
- McMillan, S. J. (2000). The microscope and the moving target: The challenge of applying content analysis to the world wide web. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 77(1), 80–98.
- Mendelson, A. L. – Papacharissi, Z. (2010). Look at us: Collective narcissism in college student Facebook photo galleries. In Z. Papacharissi (ed.): *The Networked Self: Identity, Community and Culture on Social Network Sites*. London: Routledge, 1–37.
- Neuendorf, K. A. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Pinch, T. – Bijker, W. (2005). Tények és termékek társadalmi konstrukciója. *Replika*, 51–52: 57–87.
- Poynter, R. – Williams, N. – York, S. (2014). *The Handbook of Mobile Market Research: Tools and Techniques for Market Researchers*. Cornwall: John Wiley & Sons.
- Quist, J. – Vergragt, P. (2006). Past and future of backcasting: The shift to stakeholder participation and a proposal for a methodological framework. *Futures*, 38(9), 1027–1045.
- Rimler J. (1998). Kreativitás és vállalkozás (Vizsgálódások Schumpeter nyomában). *Közgazdasági Szemle*, 45(4), 353–369.

- Robinson, J. – Burch, S. – Talwar, S. – O’Shea, M. – Walsh, M. (2011). Envisioning sustainability: Recent progress in the use of participatory backcasting approaches for sustainability research. *Technological Forecasting and Social Change*, 78(5), 756–768.
- Roóz J. – Heidrich B. (2010). *Vállalati gazdaságtan és menedzsment alapjai*. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola. Digitális Tankönyvtár. (Elérve 2016. 08. 19-én a következő honlapcímről: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_c1_1054_1055_1057_vallalatigazdtan_scorm/5_1_az_innovacio_fogalma_es_jellemzese_7hCGce53qgbtEGbL.html.)
- Rose, G. (2016). *Visual Methodologies. An Introduction to Researching with Visual Materials*. (4th Edition.) Thousand Oaks: Sage Publications.
- Schumpeter, J. A. (1939). *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of Capitalist Processes*. New York: Macmillan. (Elérve 2016. 08. 19-én a következő honlapcímről: http://classiques.uqac.ca/classiques/Schumpeter_joseph/business_cycles/schumpeter_business_cycles.pdf.)
- Tashakkori, A. – Teddlie, Ch. (eds.) (2003). *Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Taylor, C. – Coffey, A. (2008). *Innovation in Qualitative Research Methods: Possibilities and Challenges*. Cardiff: Cardiff School of Social Sciences.
- Travers, M. (2009). New methods, old problems: A sceptical view of innovation in qualitative research. *Qualitative Research*, 9(2), 161–179.
- Wang, C. C. – Cash, J. L. – Powers, L. S. (2000). Who knows the streets as well as the homeless? Promoting personal and community action through photovoice. *Health Promotion Practice*, 1(1), 81–89.
- Weare, Ch. – Lin, W. Y. (2000). Content analysis of the world wide web: Opportunities and challenges. *Social Science Computer Review*, 18(3), 272–292.
- Wiles, R. – Crow, G. – Pain, H. (2011). Innovation in qualitative research methods: A narrative review. *Qualitative Research*, 11(5), 587–604.
- Wodak, R. (2001). The discourse-historical approach. In Wodak, R. – Meyer, M. (eds.): *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage, 63–94.
- Wodak, R. (2003 [1996]). The genesis of racist discourse in Austria since 1989. In Caldas-Coulthard, C. R. – Coulthard, M. (eds.): *Texts and Practices. Reading in Critical Discourse Analysis*. London: Routledge, 107–128.